

VOYAGA YETMAGANLAR JINOYATCHILIGINING IJTIMOIIY XUSUSIYATLARI

Ikromjonov Jamshidbek Bahtiyorjon o'g'li
Andijon davlat universiteti tadqiqotchisi

Annotatsiya

Tadqiqotda voyaga yetmaganlar jinoyatchiligi ijtimoiy muhit va ongning murakkab o'zaro ta'siri sifatida talqin etiladi. Shaxs kamoloti, axloqiy mezonlar va ijtimoiy mas'uliyat yetishmovchiligi jinoyatga moyillikni shakllantiruvchi omillar sifatida tahlil qilinadi. Jamiyat va individ o'rtasidagi ziddiyatli munosabatlar, ayniqsa, o'sish davrida kechayotgan ichki inqirozlar bu jarayonning falsafiy ildizlarini ochib beradi.

Kalit so'zlar: Voyaga yetmaganlar, jinoyatchilik, ijtimoiy muhit, axloqiy ong, shaxs kamoloti, ijtimoiy mas'uliyat, ijtimoiy ziddiyat.

Аннотация

В исследовании подростковая преступность рассматривается как сложное взаимодействие социальной среды и сознания. Анализируются такие факторы, как недостаток нравственных ориентиров, социальная ответственность и формирование личности, способствующие склонности к правонарушениям. Противоречивые отношения между обществом и индивидом, особенно в период внутреннего становления, раскрывают философские корни данного явления.

Ключевые слова: несовершеннолетние, преступность, социальная среда, нравственное сознание, развитие личности, социальная ответственность, философский анализ, социальные противоречия.

Abstract

This study examines juvenile delinquency as a complex interaction between social environment and consciousness. It analyzes factors such as lack of moral guidance, social responsibility, and personal development that contribute to delinquent

International Conference on Educational Discoveries and Humanities

Hosted online from Moscow, Russia

Website: econfseries.com

16th May, 2025

behavior. The contradictory relationship between society and the individual, especially during the formative years, reveals the philosophical roots of this phenomenon.

Keywords: juveniles, delinquency, social environment, moral consciousness, personal development, social responsibility, philosophical analysis, social contradictions.

Zamonaviy jinoyatlarning ko'lami jamiyat uchun haqiqiy xavf tug'diradi. Bu borada voyaga yetmaganlarning jinoiy javobgarlikka tortilishi alohida tashvish uyg'otadi. Voyaga yetmaganlar o'rtasidagi jinoyatchilik eng jiddiy muammolardan biriga aylanib bormoqda, chunki mamlakatimiz kelajagi yosh avlodga bog'liq. Aytish mumkinki, bolalar va o'smirlarning jinoiy javobgarlikka tortilishi mamlakat kelajagi uchun tyashvishli hisoblanadi. Axir, bolalar va yoshlar muhitida sodir bo'layotgan jarayonlarga asoslanib, biz katta ehtimollik bilan kelajakda jamiyat qanday bo'lishini (jumladan, jinoyat qanday bo'lishini) hukm qilishimiz mumkin bo'ladi.

Voyaga yetmaganlar o'rtasidagi huquqbuzarlik tahliliga to'xtaladigan bo'lsak, u umuman jinoyatning ajralmas qismi bo'lishi bilan birga, ayni paytda yosh avlodning turmush sharoitidan kelib chiqadigan o'ziga xos xususiyatlarga ega ekanligini ta'kidlash lozim.

Birinchidan, shuni ta'kidlaymizki, "jinoyat" tushunchasi mualliflar tomonidan ularning mutaxassisligi, dunyoqarashi va ma'lum bir nazariy an'anaga sodiqligiga qarab turlicha talqin qilinadi. Kriminologik yondashuvga ko'ra, "jinoyat"bu eng xavfli huquqbuzarlik hisoblanib, u jamiyatga, shaxsga, davlatga yoki qonunlarga jiddiy zarara yetkazadi hamda yetkazish xavfini tug'diradi. Amerikalik olim George P.Fletcher "jinoyat bu - huquqiy normalarni buzuvchi va davlat tomonidan jazolanishi lozim bo'lgan harakatdir"¹, deb ta'riflasa, Wayne R.LaFave "jinoyat - bu shaxsiy yoki ijtimoiy manfaatlarga jiddiy zarar yetkazadigan yoki sgunday xavf tug'diradigan, asosli sababga ega bo'lmagan harakat"² deydi. Taniqli olim Paul H.Robinson "jinoyat bu axloqan qoralashga loyiq va davlat tomonidan jazoga

¹ George P.Fletcher. Basic concepts of criminal law. Oxford. 1998. -P.14.

² Wayne R.LaFave. Criminal law. 6 th edition, West academic publishing. 2017. -P.77

International Conference on Educational Discoveries and Humanities

Hosted online from Moscow, Russia

Website: econfseries.com

16th May, 2025

tortiladigan harakar”³, deb ta’riflaydi. Buyuk Britaniyalik olim, Nicola Lacey “jinoyat - bu nafaqat huquqiy qoidani buzish, balki siyosiy va madaniy qadriyatlar bilan belgilanadigan ijtimoiy konstruksiya”⁴ sifatida keltirib o’tadi.

Jinoyat inson tabiatining murakkab hodisalaridan biri bo’lib, uni nafaqat huquqiy, balki falsafiy nuqtai nazardan ham o’rganish zarur. Jinoyat insonning erkin irodasi, axloqiy tanlovi, jamiyat bilan o’zaro munosabati va mavjudlikdagi o’z o’rnini izlash jarayoni bilan chambarchas bog’liqdir. Falsafiy tahlil jinoyatga chuqurroq qarash imkonini beradi, ayniqsa uni insoniylik va axloqiylik mezonlari bilan baholashda.

Immanuil Kant axloqiy yondashuvda inson harakati kategorik imperativga mos bo’lishi kerakligini ta’kidlaydi. Unga ko’ra, jinoyat – bu axloqiy qonunni buzishdir. Inson erkin mavjudot sifatida o’z harakatlari uchun mas’ul bo’lishi shart. Erkinlik bo’lmagan joyda axloq ham bo’lolmaydi, shu sababli jinoyat axloqiy buzuvchilik sifatida qaraladi⁵.

Fridrix Nietzsche esa jinoyatga nisbatan radikalroq yondashadi. U jinoyatchini ba’zida jamiyatning sun’iy axloqiy me’yorlariga qarshi chiqqan kuchli shaxs sifatida tasvirlaydi. Nietzsche nazarida, jinoyatchi – bu o’z individualligini saqlab qolgan, "quyoshga tik qarashga jur’at qilgan" insondir⁶.

Marksistik nuqtai nazardan, jinoyatning ildizi ijtimoiy-iqtisodiy tengsizlikdadir. Karl Marks uchun jinoyat bu faqat shaxsiy axloqiy tanlov emas, balki mavjud tuzumning natijasi, sinfiy ekspluatatsiya oqibatidir. Jinoyat ko’pincha tirikchilikni ta’minlashga majbur bo’lgan insonlarning ijtimoiy noroziligi sifatida namoyon bo’ladi⁷.

Postmodern yondashuvda Mishel Fuko jinoyatni hokimiyat va nazorat kontekstida o’rganadi. Unga ko’ra, jinoyatchi – bu tizim tomonidan "yaratilgan" shaxsdir. Jazolash jarayoni faqat jazoni emas, balki hokimiyatning kuzatuv, intizom va normalashtirish vositasini ham ifodalaydi⁸.

Ekzistensialist faylasuflar, jumladan Jan-Pol Sartre va Alber Kamyu, jinoyatni insonning mavjudlikdagi o’rnini topishga bo’lgan urinish sifatida talqin etadi. Sartre

³Paul H. Robinson. Structure and function of criminal law. Oxford University press. 1997. -P.12

⁴Nicola Lacey. State punishment: political principles and community values. Routledge. 2008. - P.79.

⁵Kant, I. Groundwork of the metaphysics of morals. 1785.

⁶Nietzsche, F. Beyond good and evil. 1886.

⁷Marx, K. & Engels, F. The communist manifesto. 1848.

⁸Foucault, M. Discipline and Punish: The birth of the prison. 1975.

International Conference on Educational Discoveries and Humanities

Hosted online from Moscow, Russia

Website: econfseries.com

16th May, 2025

fikricha, inson o‘z harakati uchun to‘liq javobgardir, hatto bu harakat jinoyat bo‘lsaham. Erkinlik va tanlov – ekzistensial borliqning asosidir⁹. Kamyu esa jinoyatni absurd dunyoga nisbatan norozilik sifatida ko‘radi. Uningcha, isyon – bu insoniylikning eng chuqur ifodasidir¹⁰.

Jinoyat ijtimoiy xavfli, qonunga zid va jazolanadigan harakatlarni nazarda tutadi. Shu bilan birga, u yoki bu qilmishni jinoyat deb tasniflash uning jinoyat huquqida qanday baholanishiga bog‘liq. Jinoyat deganda ma‘lum bir hududda (mamlakat, viloyat, shahar va boshqalar) sodir etilgan, turli xarakterdagi va ijtimoiy xavflilik darajasidagi jinoiy huquqbuzarliklardan tashkil topgan barcha jinoyatlar yig‘indisi tushuniladi¹¹. Ammo shuni ta’kidlash kerakki, jinoyat yakka harakat sifatida tasodifiy kategoriya hisoblanadi, chunki jinoyatlar bir-biridan mustaqil ravishda sodir etiladi va bir-biriga nisbatan tasodifiy xususiyatga ega. Jinoyat - ommaviy, ob’ektiv tabiiy, ijtimoiy salbiy hodisani tavsiflovchi kategoriya. Bu jinoyatlarning shunchaki mexanik yig‘indisi emas, balki rivojlanishning o‘ziga xos xususiyatlariga ega ijtimoiy hodisadir. Demak, jinoyatni jamiyatning alohida a‘zolari xulq-atvorining jinoyat qonunida belgilangan me‘yorlardan ijtimoiy shartli chetga chiqishida ifodalangan ijtimoiy hodisa sifatida ta’riflash mumkin¹².

“Jinoyat” va “huquqbuzarlik” kabi umumiy tushunchalar asosida amalga oshiriladi. “Delinquency” ingliz tilidan tarjima qilinganda “noto‘g‘ri ish qilish”, aniqrog‘i, “jinoyat qilishga psixologik moyillik” degan ma‘noni anglatadi. Huquqbuzarlik deganda jinoyat sodir etishga moyillik tushuniladi, u odatiy jinoiy harakatlar shaklini oladi. Masalan, ingliz qonunchiligida ma‘muriy va sud amaliyotida huquqbuzarlar - voyaga yetmaganlar, ularning xatti-harakati jinoiy qonun hujjatlarida yoki yoshlarga oid maxsus qonunlarda nazarda tutilgan turli tuzatish ta’sir choralari qo‘llashni talab qiladi. Shunday qilib, “huquqbuzarlik” deganda biz sub’ektning ma‘muriy va jinoiy huquqbuzarliklarni ifodalovchi deviant xatti-harakati shakllarini tushunamiz¹³. Shunday qilib, biz jinoyatni tahlil qilishda ikkita yondashuvni

⁹Sartre, J.-P. Being and nothingness. 1943.

¹⁰Camus, A. Therebel. 1951.

¹¹ Блувиштейн Ю.Д. Профилактика преступлений. - Минск: Университетское, 1986. - С. 98.

¹² Карпец И.И. Преступность: иллюзии и реальность - М : Просвещение, 1992. - С. 67.

¹³ Фомина Л.В Социально-психологические проблемы девиантного поведения подростков Дисс. ...канд. наук. - Ярославль. -1998 - С. 47.

International Conference on Educational Discoveries and Humanities

Hosted online from Moscow, Russia

Website: econfseries.com

16th May, 2025

ko‘ramiz: falsafiy va sotsiologik. Ikkinchisining o‘ziga xosligi shundaki, jinoyat jamiyatning “kasalligi” sifatida tushuniladi va uning rivojlanishiga yo‘l qo‘ymaslik uchun uning tashqi "alomatlari" bo‘lgan jinoyatlar va jinoyatchilarning yig‘indisiga emas, balki bevosita "kasallik" sabablariga qarab harakat qilishni nazarda tutadi.

Foydalanilgan Adabiyotlar Ro‘Yhati

1. George P.Fletcher. Basic concepts of criminal law. Oxford. 1998. -P.14.
2. Wayne R.LaFave. Criminal law. 6 th edition, West academic publishing. 2017. -P.77
3. Paul H.Robinson. Structure and function of criminal law.Oxford University press. 1997. -P.12
4. Nicola Lacey. State punishment: political principles and community values. Routledge. 2008. - P.79.
5. Kant, I. Groundwork of the metaphysics of morals. 1785.
6. Nietzsche, F. Beyond good and evil. 1886.
7. Marx, K. & Engels, F.The communist manifesto. 1848.
8. Foucault, M. Discipline and Punish: The birth of the prison. 1975.
9. Sartre, J.-P.Being and nothingness.1943.
10. Camus, A.The rebel. 1951.
11. Блуви́ггейн Ю.Д. Профилактика преступлений. - Минск: Университетское, 1986. - С. 98.
12. Карпец И.И. Преступность: иллюзии и реальность - М : Просвещение, 1992. - С. 67.
13. Фомина Л.В Социально-психологические проблемы дающихвект подростков Дисс. ...канд. наук. -